

ARTYKUŁY

Lidia Michalska-Bracha

(Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach)*

OD POWSTANIA STYCZNIOWEGO DO NIEPODLEGŁOŚCI O LWOWSKIEJ INTELIGENCJI Z POWSTAŃCZĄ BIOGRAFIĄ W TLE

Streszczenie. Zasadniczym problemem badawczym podjętym w artykule jest charakterystyka środowiska lwowskiej inteligencji, współtworzonej w latach 1864–1918 przez kolejne generacje uczestników powstań narodowych, w tym przede wszystkim weteranów powstania styczniowego, zesłańców i emigrantów. Zaangażowani w sposób znaczący w ówczesnym życiu politycznym, w działalności organizacji i stowarzyszeń społecznych oraz organów samorządowych współtworzyli społeczno-polityczne oblicze Galicji w dobie autonomicznej. Odegrali znaczącą rolę w formułowaniu programów ideowych środowisk politycznych oraz wpływali na kształt głównych ośrodków prasowych („Gazety Narodowej”, „Ruchu Literackiego”, „Kurier Lwowski”, „Dziennik Literacki”, „Słowa Polskie”). Wreszcie też angażowali się w życie naukowe i kulturalne Lwowa. Zagadnienia te omówione zostaną w szerszym kontekście losów zbiorowych oraz indywidualnych biografii przedstawicieli lwowskiej inteligencji o powstańczej rodowodzie, postaci znanych i zupełnie zapomnianych. Główne tezy referatu sformułowane zostały w oparciu o zbiory rękopiśmienne lwowskich archiwów i bibliotek.

Słowa kluczowe: inteligencja, Lwów, XIX w., aktywność społeczna i polityczna.

Zasadniczym problemem badawczym podjętym w niniejszym artykule jest charakterystyka środowiska lwowskiej inteligencji, współtworzonej w latach 1864–1918 przez kolejne generacje uczestników powstań narodowych, w tym przede wszystkim weteranów powstania styczniowego, zesłańców i emigrantów¹. Istotna wydaje się także próba odpowiedzi na pytania: jak kształtowały się indywidualne biografie lwowskiej inteligencji o powstańczej rodowodzie, jakim tendencjom podlegały drogi ich zawodowej kariery oraz

* Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Wydział Humanistyczny, Zakład Historii Polski i Powszechnej 1918–1945, email: lidia.bracha@ujk.edu.pl.

¹ L. Michalska-Bracha, *Uczestnicy powstania styczniowego w życiu społeczno-politycznym Galicji w dobie autonomicznej. Aspekty źródłowe badań i ich perspektywy*, [w:] *Galicja 1772–1918. Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań*, t. 1, red. A. Kawalec, W. Wierzbieniec, L. Zaskilniak, wstęp J. Maternicki, Rzeszów 2011, s. 360–371.

w jakim kierunku ewoluowała społeczna funkcja tej części inteligencji, a także jej osobiste oczekiwania.

Dzieje lwowskiej inteligencji w okresie autonomii galicyjskiej ściśle wiążą się z losami uczestników powstania styczniowego, którzy z oczywistych względów kreowali jej wizerunek na przestrzeni drugiej połowy XIX w. oraz na przełomie XIX/XX stulecia. Klęska insurekcji styczniowej wpłynęła w sposób zdecydowany na ideowe oblicze tego środowiska. Generowała spory o ocenę 1863 r. i zmuszała do politycznego rozrachunku z przeszłością. Najbardziej znane debaty dotyczące powstania styczniowego, jakie miały miejsce w Galicji, a przede wszystkim we Lwowie w latach 70.–90. XIX stulecia, odbyły się z inspiracji i dzięki znacznemu udziałowi przedstawicieli środowiska weteranów 1863 r. (m.in. Józefa Kajetana Janowskiego, Tadeusza Romanowicza, Jana Stelli-Sawickiego, Leona Syroczyńskiego oraz Agatona Gillera). Poddawali oni krytyce konserwatywne stanowisko krakowskich stańczyków, jak również piśmiennictwo historyczne Walerego Przyborowskiego o wydarzeniach 1863 r.² Wreszcie też klęska powstania styczniowego motywowała do uporczywego poszukiwania nowych dróg rozwiązania sprawy polskiej, zawsze jednak pozostawiając trwałe ślady na zbiorowym porządku lwowskiej inteligencji.

Droga tworzenia się inteligencji lwowskiej o powstańczym rodowodzie była szczególna. W równym stopniu współtworzyli ją lwowianie z „urodzenia”, tacy jak Tadeusz Romanowicz, Bogusław Longchamps oraz lwowianie z „wyboru”, którzy tak jak Jan Dobrzański osiedlili się we Lwowie na długo przed wybuchem powstania styczniowego czy jak Ludwik Kubala, Ksawery Liske, Jan Stella-Sawicki, Mateusz Gralewski, Jan Łuniewski i Józef Kajetan Janowski z miejscem tym związali się dopiero w okresie popowstaniowym.

Na kształcie lwowskiej inteligencji drugiej połowy XIX w. zaważyły wreszcie biograficzne losy uczestników powstania styczniowego, którzy powracając z zesłania oraz z emigracji wybierali autonomiczną Galicję i Lwów, jako miejsce osiedlenia. Przenosili na grunt lwowski doświadczenie zdobyte poza krajem. Przykładem jest biografia zesłanego na Syberię działacza stronnictwa czerwonych – Bronisława Szwarcego (1834–1904) oraz Benedykta Dybowskiego (1833–1930), komisarza Rządu Narodowego na Litwę i Białoruś, lekarza i znanego przyrodnika, wybitnego badacza flory i fauny Bajkału. Obaj po powrocie z zesłania związali się ze Lwowem. Dybowski przyjął katedrę zoologii na Uniwersytecie Lwowskim, zaferowaną mu jeszcze w końcu 1883 r. i odgrywał znaczącą rolę w lwowskim

² *Stronnictwo krakowskie o powstaniu styczniowym, o styczniowym powstaniu 1863 r. Rozprawa w Kole literackim we Lwowie o książce p. Stanisława Koźmiana pt. „Rzecz o 1863 r.”*, Lwów 1895; *Przed powstaniem styczniowym. Rozprawa w Kole literacko-artystycznym we Lwowie nad książką Historia dwóch lat 1861–1862 przez Z.L.S.*, Lwów 1894; J. Bujak, *Lwowski „Ruch Literacki” (1874–1878) a krakowskie stańczykostwo*, [w:] *Kraków–Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki*, t. 9, cz. 2, Kraków 2009, s. 40–49. Szerzej zob.: L. Michalska-Bracha, *Między pamięcią a historiografią. Lwowskie debaty o powstaniu styczniowym (1864–1939)*, Kielce 2011, rozdział I.

środowisku naukowym³. Szwarce natomiast, jako inżynier z wykształcenia, podjął w 1892 r. pracę urzędniczą w Wydziale Krajowym we Lwowie⁴.

Pośród emigrantów odnieść się należy m.in. do biografii Jana Stelli-Sawickiego, Stanisława Jarmunda, Józefa Kajetana Janowskiego, Antoniego Skotnickiego, Tadeusza Żulińskiego, Leona Syroczyńskiego, którzy współtworzyli potencjał zawodowy i intelektualny lwowskiego środowiska od lat 70. XIX stulecia. Antoni Skotnicki (1841–1897), przybył do Lwowa już w 1869 r. i jako publicysta związał się ze środowiskiem „Gazety Narodowej”, „Tygodnia” i „Słowa Polskiego”⁵. W tym samym roku do Lwowa przyjechał z Paryża Stanisław Jarmund (1824–1904), w powstaniu styczniowym komisarz Galicji Wschodniej. Tadeusz Żuliński (1839–1885) osiedlił się we Lwowie po powrocie z Paryża w 1871 r., podobnie jak Jan Stella-Sawicki (1831–1911). W tym samym czasie Paryż opuścił Józef Kajetan Janowski (1832–1914), architekt z wykształcenia, w powstaniu styczniowym sekretarz Rządu Narodowego. We Lwowie zamieszkał jednak na stałe dopiero trzy lata później, w 1874 r. Na ten sam okres przypadły powroty z emigracji Mateusza Gralewskiego (1826–1891) i Jana Łuniewskiego. Oczywiście wymienieni uczestnicy powstania styczniowego nie wyczerpują długiej listy emigrantów, którzy właśnie w Galicji szukali możliwości dalszej pracy na rzecz sprawy polskiej. Na te aspekty zwracał uwagę wspomniany wyżej Gralewski, który w jednym z listów z sierpnia 1874 r. podkreślał, że zarówno w Krakowie, jak i we Lwowie spotkał już kilku „batiniolczyków”⁶.

W grupie emigrantów szczególna rola w kształtowaniu ideowego oblicza lwowskiej inteligencji o powstańczym rodowodzie przypadła Agatonowi Gillerowi (1831–1887) – członkowi Rządu Narodowego, znanemu publicyście, współtwórcy Muzeum Narodowego Polskiego w Rapperswilu, ale przede wszystkim pierwszemu historykowi powstania styczniowego⁷. Choć po powrocie z emigracji

³ B. Dybowski, *Pamiętnik dra Benedykta Dybowskiego od roku 1862 zacząwszy do roku 1873*, Lwów 1930; L. Bykowski, *Dybowski Benedykt*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* [dalej: PSB], t. 6, Kraków 1948, s. 36–40; G. Brzęk, *Benedykt Dybowski. Życie i dzieło*, Warszawa–Wrocław 1994.

⁴ Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu [dalej: BOssol.], rkps, sygn. 7244/II, Materiały Bronisława Szwarce ze zbioru Bolesława i Marii Wysłouchów: B. Szwarce, *Pamiętniki 1834–1903*; O. Morozowa, *Bronisław Szwarce*, przekład W.R. Śliwowscey, Wrocław–Warszawa–Kraków 1982.

⁵ F. Ramotowska, *Skotnicki Antoni*, [w:] PSB, t. 38, Warszawa–Kraków 1997, s. 199–300.

⁶ Biblioteka Polska w Paryżu [dalej: BPP], Papiery Józefa Gałęzowskiego [dalej: PJG], akc. 2446: list M. Gralewskiego (I VIII 1874). Pisząc o batiniolczykach nie chodziło mu jednak o ścisłą grupę polityczną sześciu emigrantów określanych w ten sposób (J. Gałęzowski, L. Dygat, E. Korytko, S. Lewenhardt, B. Rubach, W. Gasztowtt), ale w szerszym sensie o słuchaczy i nauczycieli Szkoły Polskiej na Batignolles w Paryżu. Szerzej zob.: W. Śladkowski, *Nad Sekwaną dla Polski. Rzecz o paryskich batiniolczykach*, [w:] *Emigracja postyczniowa 1863 roku*, red. E. Niebelski, Lublin 2010, s. 209–228.

⁷ Z. Zygmuntowicz, *Agaton Giller w świetle akt państw zaborczych w 50 rocznicę śmierci*, Lwów 1937, s. 32–45; S. Kieniewicz, *Giller Agaton*, [w:] PSB, t. 7, Kraków 1948–1958, s. 467–470; H. Florkowska-Frančić, *Emigracyjna działalność Agatona Gillera po powstaniu styczniowym*,

osiedlił się na stałe u rodziny w Stanisławowie, to ze Lwowem utrzymywał ścisłe związki w latach 1871–1878 oraz 1884–1887 i wywierał wpływ na tamtejsze środowisko polityczne i intelektualne skupione wokół głównych dzienników i tygodników lwowskich, szczególnie „Gazety Narodowej” i „Ruchu Literackiego”. Przyjeżdżając do Galicji z Paryża w 1871 r. miał już w swoim dorobku historycznym szeroko komentowane dzieło: *Historia powstania narodu polskiego w 1861–1864 r.* i należał do znanych krytyków stańczykowskiej ideologii⁸.

Powroty z zesłania i emigracji oraz próby osiedlania się byłych uczestników powstania styczniowego na terenie Galicji, jakie nasiliły się od lat 70. XIX stulecia, były jednym z istotniejszych kierunków tworzenia się ówczesnej inteligencji lwowskiej. Sprzyjały temu w równym stopniu uwarunkowania polityczne, co znaczący rozwój instytucji i inicjatyw społecznych, które miały na celu niesienie pomocy materialnej emigrantom i zesłańcom⁹.

Powodem był również sam Lwów, nazywany w okresie galicyjskiej autonomii „małym Wiedniem”. Lwów, jako siedziba władz krajowych, znaczący ośrodek polskiego życia prasowego, kulturalnego oraz naukowego, przyciągał rzesze wykształconych Polaków dając możliwość rozwijania własnych karier urzędniczych, naukowych, technicznych i przemysłowych oraz realizacji ideowych programów¹⁰. Do takiego obrazu miasta przyczyniał się w pierwszym rządzie Uniwersytet Lwowski, Szkoła Politechniczna, Szkoła Weterynaryjna, polskie stowarzyszenia społeczne i instytucje, muzea, archiwa, Ossolineum, redakcje gazet lwowskich, a w tym m.in.: „Gazety Narodowej”, „Ruchu Literackiego”, „Kuriera Lwowskiego”, „Dziennika Literackiego”, „Słowa Polskiego”. Tylko

---

Wrocław–Warszawa–Kraków 1985; W. Caban, L. Michalska-Bracha, *Agaton Giller (1831–1887). Członek Rządu Narodowego pierwszym historykiem powstania styczniowego*, [w:] „Znak i karabin do ręki bierzem”. Powstanie styczniowe i Rząd Narodowy 1863–1864, Wrocław 2014, s. 21–30.

⁸ A. Giller, *Historia powstania narodu polskiego w 1861–1864 r.*, t. 1–4, Paryż 1867–1868, 1870–1871.

⁹ M. Micińska, *Z obowiązku narodowej wspólnoty. Organizowanie pomocy dla zesłańców postyczniowych z terenu Monarchii Habsburskiej*, [w:] *Zesłańcy postyczniowi w Imperium Rosyjskim. Studia dedykowane Profesor Wiktorii Śliwowskiej*, red. E. Niebelski, Lublin–Warszawa 2008, s. 201–214; L. Michalska-Bracha, *Lwowskie inicjatywy dobroczynne na rzecz „ubogich a zasłużonych” po powstaniu styczniowym*, [w:] *Dobroczynność i pomoc społeczna na ziemiach polskich w XIX, XX i na początku XXI wieku*, pod red. M. Przeniosły, Kielce 2008, s. 39–56.

¹⁰ U. Jakubowska, *Lwów na przełomie XIX i XX wieku*, Warszawa 1991, *passim*; M. Janowski, *Inteligencja wobec wyzwań nowoczesności. Dylematy ideowe demokracji liberalnej w Galicji w latach 1889–1914*, Warszawa 1996, *passim*; idem, *Inteligencja wobec wyzwań nowoczesności. Dylematy ideowe polskiej demokracji liberalnej w Galicji w latach 1889–1914*, Warszawa 1996; M. Micińska, *Inteligencja na rozdrożach 1864–1918*, Warszawa 2008, s. 41–43; J. Kamińska-Kwak, *Inteligencja województwa lwowskiego w okresie międzywojennym*, Rzeszów 2005, s. 49–53; J. Dybiec, *Mecenat naukowy i oświatowy w Galicji 1860–1918*, Kraków 1993; idem, *Nie tylko szabłą. Nauka i kultura polska w walce o utrzymanie tożsamości narodowej 1795–1918*, Kraków 2004.

w końcu XIX stulecia ukazywało się we Lwowie sześć tytułów prasy codziennej i około czterdziestu tygodników. Wszystko to wpływało w okresie autonomicznym na wzrost liczby środowiska inteligencji lwowskiej, która w 1914 r. stanowiła 1,6% ogółu mieszkańców miasta¹¹.

Jaki wizerunek Galicji i Lwowa utrwalili na kartach swoich wspomnień i listów powracający z emigracji uczestnicy powstania styczniowego, a jednocześnie współtwórcy środowiska lwowskiej inteligencji oraz jakie były ich indywidualne oczekiwania? Zagadnienia te możliwe są do omówienia w szerszym kontekście indywidualnych biografii przedstawicieli lwowskiej inteligencji o powstańczym rodowodzie, postaci znanych oraz tych zupełnie zapomnianych.

Wspomniany już Józef Kajetan Janowski opisując Galicję z przełomu lat 60./70. XIX w. z perspektywy emigranta, zwracał uwagę na brak ludzi zawodowo wykształconych. W jego ocenie polskie wychodźstwo doby postyczniowej ogarnęła wyraźna żądza przeniesienia się do Galicji, która była rzeczywistym terenem pracy dla ojczyzny¹². Dla Janowskiego i części przedstawicieli postyczniowej emigracji Galicja dawała szansę zawodowego rozwoju i nieskrępowanej działalności na rzecz kraju.

Mateusz Gralewski – powstaniec i emigrant, literat i etnograf, ale przede wszystkim skrupulatny obserwator życia codziennego ówczesnej Galicji, wielokrotnie podkreślał znaczącą rolę polskiego wychodźstwa w budowaniu potencjału społeczno-politycznego autonomicznej Galicji. W swoich listach często pisał o znaczącym wpływie emigrantów na ożywienie polskiego życia narodowego w Galicji: „Błogosławiony to element dla Galicji, która już dzisiaj inną ma fizjonomię niż przed laty kilku” – zauważał Gralewski¹³. Zwracał przy tym uwagę, że powroty większej części Polaków z emigracji do Galicji są koniecznością, ponieważ wychodźstwo doprowadzało ich do wyniszczenia. Galicja stwarzała, w jego ocenie, dogodne warunki do osiedlania się oraz dawała możliwość pracy zarobkowej: „Szczęście to wielkie dla emigracji i dla Polski, że tu nasi mogą osiadać, bo by pomarnieli na koloniach zagranicznych”¹⁴.

Podobne odczucia towarzyszyły Gillerowi, który usunięty ze względów politycznych z Galicji w 1878 r. przez kilka lat starał się o przyjazd i stały pobyt we Lwowie. W korespondencji emigranta adresowanej do lwowianina Władysława Zawadzkiego odnaleźć można osobiste refleksje, w których wyrażał nie tylko tęsknotę za krajem, ale przede wszystkim głębokie przekonanie o potrzebie dalszego aktywnego działania w Galicji na rzecz sprawy polskiej:

¹¹ J. Kamińska-Kwak, *op. cit.*, s. 49 i nn.

¹² J. K. Janowski, *Pamiętniki o powstaniu styczniowym*, t. 1 (*styczeń – maj 1863 r.*), Lwów 1923, s. 302–303.

¹³ BPP, PJG, sygn. akc. 2446: list M. Gralewskiego (13 III 1874).

¹⁴ *Ibidem*, list M. Gralewskiego (1 VIII 1874).

Wytrącono mnie z waszego grona. Że pragnę powrócić, – słusznie się domyślasz. Choć i bawiem i tutaj [w Rapperswilu – L.M-B] czasu nie marnuję, – przecież wiem, że byłbym pożyteczniejszym pracując na polskim gruncie wśród własnego narodu¹⁵.

Ta potrzeba dalszej aktywności na rzecz sprawy polskiej na terenie Galicji cechowała właściwie wszystkich powracających z emigracji wychodźców. Dowodzi tego również ich zaangażowanie w życiu politycznym Galicji, uczestnictwo w powstających w końcu XIX stulecia partiach politycznych, a wreszcie też konsolidacja środowiska wokół powstających w latach 80. XIX w. struktur organizacyjnych weteranów powstań narodowych¹⁶.

Wizerunek Galicji i Lwowa w relacjach napływających tu emigrantów nie był z pewnością jednolity i z uwagi na indywidualną sytuację materialną i osobistą uczestników powstania styczniowego podlegał różnicowanej ocenie. Ci, którzy nie znaleźli stałego zatrudnienia lub je stracili, albo nie potrafili zaadaptować się w nowej dla siebie sytuacji niekiedy powracali na emigrację. Inni, próbowali dostosować się do zastanych warunków, choć ich przekaz na temat Galicji oraz Lwowa jest zgoła odmienny niż ten, jaki znamy z relacji Janowskiego czy Gralewskiego. Zależał też od czasu wypowiedzianych ocen i opinii. I tak Jan Łuniewski, inżynier z wykształcenia, po przyjeździe do Lwowa zatrudniony w Wydziale Krajowym jako budowniczy do budowy dróg, po przejściowej utracie pracy w 1873 r. napisał, że: „Galicja z Lodomerią pozostały po dawnemu Galicją z Głodomerią”, a on sam tu „skwaśniał, skołowaciał i jakby zmartwiał za życia”¹⁷. Jednak już dwa lata później, jako jeden z kilku inżynierów, zatrudnił się na polecenie Wydziału Krajowego przy budowie gmachu Szkoły Weterynarii we Lwowie¹⁸. Trudną początkowo sytuację materialną miał również Janowski oraz Stella-Sawicki. Ostatni z wymienionych do momentu otwarcia prywatnej praktyki lekarskiej zarabiał od 400 do 600 złr., jako zastępca sekundariusza w Szpitalu Powszechnym we Lwowie oraz krajowy inspektor szpitali w Galicji¹⁹. Ich materialne położenie uległo zmianie po okrzepnięciu w nowym miejscu zamieszkania i uzyskaniu zawodowej samodzielności. Oczywiście rzecz ta dotyczyła nie tylko powracających z emigracji wychodźców, ale również innych uczestni-

¹⁵ Biblioteka Naukowa im. Wasyła Stefanyka we Lwowie [dalej: BNSL], zesp. 118, t. 59: listy A. Gillera do W. Zawadzkiego z 1882 i 1884 r.

¹⁶ L. Michalska-Bracha, *Powstanie styczniowe w pamięci zbiorowej społeczeństwa polskiego w kresie zaborów*, Kielce 2003, rozdział IV; eadem, *Powstanie i pierwszy okres działalności lwowskiej Komisji Wykonawczej „Towarzystwa opieki weteranów żołnierzy polskich z roku 1831”*, [w:] *Znani i nieznanzi dziewiętnastowiecznego Lwowa. Studia i materiały*, t. 4, red. L. Michalska-Bracha, M. Przeniosło, Kielce 2014.

¹⁷ BPP, PJG, akc. 2446: listy J. Łuniewskiego (6 VIII 1873; 5 XI 1873).

¹⁸ BPP, PJG, akc. 2240: list J. Łuniewskiego (23 IV 1875), (list M. Gralewskiego (4 XII 1875).

¹⁹ M. Domańska-Nogajczyk, *Jan Stella-Sawicki w środowisku zawodowym Lwowa*, [w:] *Znani i nieznanzi dziewiętnastowiecznego Lwowa. Studia i materiały*, t. 2, pod red. L. Michalskiej-Brachy i M. Przeniosło, Kielce 2009, s. 63–77.

ków powstania styczniowego, którzy po klęsce powstania znaleźli się w trudnej sytuacji materialnej²⁰. Wspomina o tym pod datą 1866 r. w swoim *Dzienniku lwowskim* Zofia Romanowiczówna, odnosząc się do ciężkiego położenia swojego brata Tadeusza, po powrocie do Lwowa z Ołomuńca: „Bardzo zakłopotany biedak brakiem pieniędzy i nie lepszymi widokami na przyszłość [...]”²¹.

W charakterystyce lwowskiej inteligencji o powstańczym rodowodzie z pewnością uwagę zwraca dominujący w niej udział grupy inteligencji urzędniczej, technicznej. Spore grono w tym środowisku to urzędnicy Wydziału Krajowego, reprezentowani m.in. przez Stanisława Jarmunda, Bronisława Szwarcego, Jana Łuniewskiego, Józefa Kajetana Janowskiego, Leona Syroczyńskiego, Feliksa Bieńkowskiego, Henryka Czaplickiego, Kazimierza Jankowskiego. Większość z nich była inżynierami z wykształcenia.

Z Wydziałem Krajowym swoje zawodowe życie związał Józef Kajetan Janowski, który na stałe osiadł we Lwowie z początkiem 1874 r. Jako architekt z wykształcenia w Wydziale pełnił funkcję rzeczoznawcy. Z tego tytułu uczestniczył przy budowie szpitala lwowskiego i gmachu Sejmu Krajowego. Do początku lat 80. XIX w. funkcja rzeczoznawcy była jedynym źródłem jego utrzymania. Jak sam wspominał, nie prowadził żadnych prywatnych prac, co wynikało w jego ocenie z faktu, iż „dzięki miejscowym prawom i zwyczajom, dla których architekci są to figury nie tylko niepodobne, ale nawet szkodliwe, bo im trzeba za pracę płacić”²². Przede wszystkim jednak, zgodnie ze swoim wykształceniem, otrzymał w 1882 r. posadę architekta cywilnego we Lwowie. W środowisku lwowskim należał z pewnością do grona znanych architektów. Miał w tej materii duże doświadczenie zdobyte jeszcze na emigracji we Francji, gdzie z uwagi na brak środków finansowych musiał zarabiać na utrzymanie rodziny pracując w charakterze architekta i budowniczego. Po przyjeździe do Lwowa mógł te doświadczenia zawodowe z powodzeniem wykorzystywać²³.

Członkiem Wydziału Krajowego był również Franciszek Hoszard oraz przez okres dziesięcioletni (1889–1898) Tadeusz Romanowicz, który kierował Wydziałem Przemysłowym, biurem Krajowej Komisji dla Spraw Przemysłowych oraz pełnił funkcję członka Krajowej Komisji dla Spraw Rolniczych. Z funkcją tą związana była konieczność objazdu i kontroli szkół, zakładów przemysłowych i rolniczych na terenie Galicji, z czego Romanowicz wywiązywał się ze skrupulatnością²⁴.

²⁰ L. Michalska-Bracha, *Lwowskie inicjatywy dobroczynne...*, s. 39–56.

²¹ Z. Romanowiczówna, *Dziennik lwowski 1842–1930*, t. 1: 1842–1887, Warszawa 2005, s. 390.

²² BPP, PJG, akc. 2240: list J. K. Janowskiego (30 VII 1875).

²³ L. Michalska-Bracha, *Emigracyjny okres w życiu Józefa Kajetana Janowskiego*, [w:] *Emigracja postyczniowa 1863 roku*, red. E. Niebelski, Lublin 2010, s. 165.

²⁴ BNSL, zesp. 4575/III, teka 7; Z. Romanowiczówna, *Tadeusz Romanowicz. Listy i wspomnienia*. Lwów 1934, s. 84 i nn.

Poza karierami urzędniczymi pojawiały się wśród lwowskiej inteligencji o powstańczym rodowodzie kariery w wolnych zawodach oraz w nauce. Kariery naukowe rozwijali wymieniani już uczestnicy powstania styczniowego: Benedykt Dybowski, Ksawery Liske, Ludwik Kubala i Leon Syroczyński. Dybowski i Liske związani byli z Uniwersytetem Lwowskim.

Ksawery Liske (1838–1891) – organizator życia naukowego we Lwowie i znany historyk doby nowożytnej pochodził z Wielkopolski. W okresie powstania styczniowego współdziałał z tamtejszymi władzami powstańczymi. Po osiedleniu się we Lwowie w 1869 r. rozwijał karierę naukową na Uniwersytecie Lwowskim. Już w 1873 r. został profesorem zwyczajnym, a dwa lata później kierował seminarium historycznym i pozostał aktywny naukowo do końca życia²⁵. Ludwik Kubala (1838–1918) w okresie powstania styczniowego zaangażował się w pracach Naczelnej Rady Galicyjskiej, agentury powstańczego Rządu Narodowego. Ze Lwowem związał się w 1871 r., po tym jak nie mógł znaleźć pracy w Krakowie. Choć nie zdołał uzyskać katedry na Uniwersytecie Lwowskim poświęcił się karierze naukowej pracując w III Gimnazjum im. Franciszka Józefa we Lwowie, w charakterze nauczyciela historii, a następnie w Bibliotece Pawlikowskich. Przez wiele lat pełnił funkcję prezesa Koła Literacko-Artystycznego we Lwowie²⁶. Instytucja ta powołana w 1880 r. skupiała środowisko intelektualne Lwowa, w tym grono uczestników powstania styczniowego. Zakładała prowadzenie szerokiej działalności na rzecz ożywienia życia kulturalnego i naukowego. W Kole Literacko-Artystycznym aktywny był m.in. wspomniany wyżej Ksawery Liske, a wieloletnim prezesem sekcji literackiej był uczestnik powstania styczniowego, literat i publicysta, Juliusz Starkel²⁷.

Z grupy uczestników powstania styczniowego z lwowską Szkołą Politechniczną czasowo związany był Józef Kajetan Janowski, który w latach 1889–1902 wykładał encyklopedię górnictwa, ale przede wszystkim wspomniany już Syroczyński. Leon Syroczyński (1844–1925) w powstaniu styczniowym był w oddziale Edmunda Różyckiego na Wołyniu, w oddziale Franciszka Rochebrune’a, a następnie w Wydziale Wojny Rządu Narodowego. Po powrocie z emigracji do Galicji zamieszkał na stałe we Lwowie. Był postacią znaną w tym czasie w lwowskim środowisku inżynierskim i technicznym, jako inżynier górniczy Wydziału Krajowego. Ze Szkołą Politechniczną we Lwowie związał się w końcu lat 80. XIX w., od 1890 r. jako docent, a następnie od 1897 r. jako profesor nadzwyczajny objął katedrę Encyklopedii Górnictwa, Górnictwa Naftowego i Głębokich Wierceń. Doczekawszy się tytułu profesora zwyczajnego w 1901 r. przeszedł w Szkole

²⁵ V. Julkowska, *Ksawery Liske (1838–1891)*, [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, pod red. J. Maternickiego, przy współpracy L. Zaskilniaka, Rzeszów 2007, s. 183–200.

²⁶ Z. Romek, *Ludwik Kubala (1838–1918)*, [w:] *Złota księga...*, s. 159–180.

²⁷ K. Raczkowska, *Koło Literacko-Artystyczne we Lwowie*, [w:] *Słownik polskich towarzystw naukowych*, t. 2, cz. 2, Warszawa 1994, s. 384.

Politechnicznej drogę administracyjnej kariery, od funkcji dziekana Wydziału Budowy Maszyn po godność rektora²⁸.

Przedstawiciele lwowskiej inteligencji o powstańczym rodowodzie to przede wszystkim słuchacze europejskich i galicyjskich uniwersytetów, którzy podejmowali studia w okresie przed i popowstaniowym. Leon Syroczyński w latach 1858–1860 studiował na Uniwersytecie w Kijowie, po czym przerwał kształcenie by wziąć udział w powstaniu styczniowym. Podczas pobytu na emigracji w Belgii w 1865 r. wstąpił na studia górnicze w École des Mines w Liège.

Benedykt Dybowski jeszcze przed powstaniem styczniowym podjął w latach 1853–1857 studia medyczne i przyrodnicze na Uniwersytecie w Dorpacie, a następnie kształcił się we Wrocławiu oraz od 1858 r. na Uniwersytecie w Berlinie, gdzie uzyskał dyplom doktora medycyny i chirurgii. Ludwik Kubala studia rozpoczął na Uniwersytecie Jagiellońskim, a następnie na Uniwersytecie w Wiedniu jeszcze przed powstaniem styczniowym. Studia przerwane pracą na rzecz powstania, aresztowaniem i osadzeniem w twierdzy Josephstadt, wznowił w 1865 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim. Podobnie przebiegała nauka Ksawerego Liske, który rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu we Wrocławiu w 1858 r., a następnie wznowił je już po powstaniu styczniowym na Uniwersytecie w Berlinie w 1865 r. Kształcił się tam u takich wybitnych historyków niemieckich, jak Leopold von Ranke czy Johann Gustav Droysen.

Niektórzy, tak jak Tadeusz Romanowicz i Walerian Podlewski, wykształcenie uzyskali na Uniwersytecie Lwowskim. Pierwszy z wymienionych kształcenie na Wydziale Prawniczym Uniwersytetu Lwowskiego rozpoczął jeszcze w 1862 r. Natomiast Podlewski studia prawnicze podjął jeszcze przed pójściem do powstania listopadowego. Walerian Podlewski (1809–1885) był znaną postacią we Lwowie, ze względu na aktywność społeczną, udział w komitetach i stowarzyszeniach społecznych, a także podjęte prace na rzecz powstania styczniowego (członek organizacji narodowej). W latach 1865–1885 był posłem do Sejmu Krajowego, a w 1876 r. rozpoczął karierę urzędniczą w Wydziale Krajowym we Lwowie²⁹.

Z grona wymienianych dotychczas uczestników powstania styczniowego właściwie tylko Józef Kajetan Janowski kształcił się w latach 1854–1859 na Wydziale Architektury w Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie, gdzie uzyskał patent budowniczego I klasy. Następnie rozpoczął dwuletnie starania o uzyskanie patentu budowniczego II klasy. W tym celu już w 1860 r. wstąpił na aplikację do Komisji Spraw Wewnętrznych. Niestety bez pozytywnego efektu. Z powodu sytuacji politycznej w Królestwie Polskim Janowski nie przystąpił ostatecznie do egzaminu³⁰.

²⁸ S. Sroka, *Syroczyński Leon*, [w:] PSB, t. 46, Warszawa–Kraków 2009, s. 297–299; *Politechnika Lwowska 1844–1945*, Wrocław 1993.

²⁹ S. Kieniewicz, *Romanowicz Tadeusz*, [w:] PSB, t. 31, Wrocław–Warszawa–Kraków 1988–1989, s. 593–597; J. Zdrada, *Podlewski Walerian*, [w:] PSB, t. 27, Wrocław–Warszawa–Kraków 1983, s. 127–129.

³⁰ BOssol., rkps sygn. 8047/I, k. 85–97.

Pośród lwowskiej inteligencji silnie reprezentowane było przez uczestników powstania styczniowego środowisko lwowskich lekarzy, do którego należeli: Franciszek Hoszard, Jan Stella-Sawicki, Bogusław Longschamps, Tadeusz Żuliński. Wśród tej grupy rolę wiodącą odgrywał z pewnością Stella-Sawicki, który studia medyczne odbył jeszcze na emigracji w latach 1867–1870, na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu w Strasburgu. Dyplom nostryfikował na Uniwersytecie Jagiellońskim już po powrocie do Lwowa w 1871 r. Dało mu to możliwość wykonywania praktyki lekarskiej w Galicji, ale także rozwijania dalszej kariery zawodowej. Stella-Sawicki pełnił funkcję zastępcy sekundariusza w Szpitalu Powszechnym we Lwowie oraz krajowego inspektora szpitali od 1873 r. Prowadził przy tym działalność na rzecz uporządkowania i rozwoju szpitalnictwa galicyjskiego. Popularyzował wiedzę z zakresu oświaty zdrowotnej. Z ramienia Wydziału Krajowego prowadził od 1891 r. prace na rzecz utworzenia Wydziału Lekarskiego na Uniwersytecie Lwowskim. Razem z Franciszkiem Hoszardem uczestniczył w przygotowaniu ustawy zmieniającej system prawny szpitali powszechnych i publicznych w Galicji³¹.

Do szanowanych lekarzy i społeczników należał Bogusław Longchamps (1808–1888), który jeszcze przed powstaniem listopadowym studiował na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego. A następnie podjął studia medyczne w Wiedniu, które przerwał by wziąć udział w powstaniu. Po klęsce powstania listopadowego kontynuował studia medyczne w Pradze, a w 1836 r. uzyskał stopień doktora. W okresie powstania styczniowego zaangażował się czynnie w lwowskiej organizacji cywilnej. Był znanym lwowskim społecznikiem i organizatorem obchodów rocznic narodowych we Lwowie³².

Postacią pierwszoplanową lwowskiej inteligencji był również Tadeusz Żuliński (1839–1885), absolwent medycyny praskiego uniwersytetu, w powstaniu styczniowym sekretarz Wydziału Rządu Narodowego do spraw Galicji Zachodniej. Po osiedleniu się we Lwowie w 1871 r. podjął, podobnie jak Stella-Sawicki, pracę w Szpitalu Powszechnym. Był znanym społecznikiem, radnym miejskim oraz wieloletnim wiceprezesem lwowskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Tak jak Stella-Sawicki działał na rzecz utworzenia Wydziału Lekarskiego na Uniwersytecie Lwowskim³³.

³¹ S. Kieniewicz, M. Domańska-Nogajczyk, *Stella-Sawicki Jan*, [w:] PSB, t. 43, Warszawa–Kraków 2005, s. 352–357; M. Domańska-Nogajczyk, *Jan Stella-Sawicki w środowisku...*, s. 63–77.

³² A. Redzik, *Longchamps de Bériet – zarys dziejów rodu*, [w:] *Lwów. Miasto – społeczeństwo – kultura*, t. 5: *Ludzie Lwowa*, pod red. K. Karolczaka, Kraków 2005, s. 253–254.

³³ A. Giller, *Dr Tadeusz Żuliński. Wspomnienie pośmiertne*, Lwów 1885; S. Kieniewicz, *Romanowicz Tadeusz...*, s. 593–597; H. Florkowska-Frančić, *Bracia Żulińscy – powstańcze losy, doświadczenia, tradycje*, [w:] *Powstanie styczniowe – sprawy, regiony, ludzie*, pod red. W. Śladkowskiego, Lublin 1993.

Przedstawiciele lwowskiej inteligencji o powstańczym rodowodzie zaangażowani byli w ówczesnym życiu politycznym, w działalności organizacji i stowarzyszeń społecznych oraz organów samorządowych, wpływając w ten sposób na społeczno-polityczne oblicze Lwowa w dobie autonomicznej. Niektórzy z nich pełnili funkcję radnych miejskich, zasiadając w następujących sekcjach: nr II – dla spraw finansowych (dla funduszków i spraw majątkowych gminy tudzież dla handlu i przemysłu); nr III – dla spraw budowniczych (dla budownictwa i robót publicznych); nr IV – dla spraw wojskowych i policji miejscowej (dla bezpieczeństwa, porządku, zdrowia, spraw policyjnych i wojskowych); nr V – dla spraw szkolnych i organizacyjnych (dla spraw organizacyjnych i oświaty)³⁴. Byli to m.in.:

- Jan Dobrzański, redaktor i dyrektor teatru, w sekcji II w latach 1871–1873 oraz 1877–1879;
- Bernard Goldman, redaktor, w sekcji V w latach 1874–1879 oraz 1883–1901;
- Józef Kajetan Janowski, architekt, w sekcji III w latach 1886–1899 oraz w 1901;
- Henryk Rewakowicz, publicysta, redaktor „Gazety Narodowej” i „Kuriera Lwowskiego”, radny w latach 1886–1907;
- Tadeusz Romanowicz, redaktor, w sekcji II i V w latach 1893–1904;
- Juliusz Starkel, literat, w sekcji V w latach 1871–1876;
- Leon Syroczyński, inżynier, w sekcji IV w latach 1886–1896;
- Karol Widmann, literat, redaktor, radny w latach 1871–1873;
- Tadeusz Żuliński, lekarz, w sekcji IV w latach 1877–1885³⁵.

Wreszcie też odegrali znaczącą rolę w formułowaniu programów ideowych środowisk politycznych, tak jak miało to miejsce w przypadku wspomnianego już wyżej Tadeusza Romanowicza (1843–1904) – jednej z czołowych postaci galicyjskich demokratów³⁶. Romanowicz w powstaniu styczniowym należał do lwowskiej organizacji czerwonych, był również w oddziale Leona Czechowskiego i Jana Żalplachty Zapałowicza, a w latach 1864–1865 odbywał karę więzienia w Ołomuńcu. Związany z życiem społeczno-politycznym Galicji wszedł w skład władz Towarzystwa Narodowo-Demokratycznego, a w latach 1868–1869 pełnił w nim funkcję sekretarza. Z Lwowem związany był dwukrotnie, w latach

³⁴ Ł.T. Sroka, *Rada Miejska we Lwowie w okresie autonomii galicyjskiej 1870–1914. Studium o elicie władzy*, Kraków 2012, s. 106.

³⁵ *Ibidem*, s. 475–496.

³⁶ M. Janowski, *Inteligencja wobec wyzwań...*, passim.

1865–1881 oraz 1889–1904. Należał do licznych lwowskich organizacji i stowarzyszeń społecznych, a w tym do Stowarzyszenia Rzemieślniczego „Gwiazda”, Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Stowarzyszenia Przyjaciół Oświaty Ludowej, Towarzystwa Pedagogicznego, Związku Stowarzyszeń Zarobkowych i Gospodarczych³⁷.

Jako znany krytyk polityki stańczykowskiej, autor ważnej w jego dorobku publicystycznym *Polityki Stańczyków* (Kraków 1882), założyciel i redaktor pism galicyjskich, nadawał ton ówczesnej prasie lwowskiej. Pisywał w „Dzienniku Literackim”, „Gazecie Narodowej”, redagował „Słowo Polskie”. Był wreszcie też założycielem krakowskiej „Nowej Reformy”³⁸. W 1878 r. wszedł także, choć nieformalnie, do redakcji lwowskiego „Dziennika Polskiego”. Dziennikarstwo stało się jego zawodową pasją i źródłem utrzymania, o czym wspominał w listach do siostry, Zofii Romanowiczówny:

*Wracam do sprawy Dziennika. Mama zawsze była przeciwną dziennikarskiemu zawodowi – mnie zaś nie tylko zewnętrzne okoliczności, ale i własne moje usposobienie i zamiłowanie niepowstrzymanie ciągnie ku niemu. Cokolwiek by o tym zawodzie mówiono – jest on bardzo pięknym i pożytecznym a zarazem najwłaściwszym dla człowieka jak ja, który moje studia kierowałem zawsze ku naukom politycznym i społecznym, ku znajomości rzeczy narodowych*³⁹.

Romanowicz należał tym samym do grupy uczestników powstania styczniowego, którzy wpływali na ideowy kształt głównych lwowskich ośrodków prasowych. W tym przede wszystkim „Gazety Narodowej”, która w latach 1862–1885 związana była z lwowskimi demokratami; „Ruchu Literackiego” – pisma o profilu literackim, naukowym, kulturalnym i społecznym, wydawanego we Lwowie od 1874 r., a następnie „Tygodnia Literackiego”, który wychodził w latach 1874–1881 (od 1879 r. jako „Tydzień Polski”); „Kuriera Lwowskiego”, ukazującego się od 1883 r. oraz „Słowa Polskiego”, które wydawano we Lwowie od 1896 r.⁴⁰ W środowisku prasowym, poza wymienionym już Romanowiczem, silną pozycję posiadali m.in.: Jan Dobrzański, Agaton Giller, Tadeusz Żuliński, Juliusz Starkel, Antoni Skotnicki, Karol Widmann.

Oczywiście poza głównymi tytułami prasy lwowskiej, rolę konsolidowania środowiska inteligencji o powstańczym rodowodzie przejmowały również inne pisma. Jednym z nich było z pewnością ukazujące się we Lwowie w latach 1884–1888 „Ognisko Domowe”, którego jednym z redaktorów był Bronisław Zamorski, również uczestnik powstania styczniowego. Choć nie miało ono trwałego charakteru i jego okres wydawniczy był jedynie kilkuletni, to szerszy

³⁷ BNSL, zesp. 5, op. 1, sygn. 4575/III, teka 1, teka 5.

³⁸ S. Kieniewicz, *Romanowicz Tadeusz...*, s. 593–597.

³⁹ Z. Romanowiczówna, *Tadeusz Romanowicz. Listy i wspomnienia*, Lwów 1934, s. 55.

⁴⁰ J. Jarowiecki, *Prasa lwowska w latach 1864–1918. Bibliografia*, Kraków 2002.

profil pisma, literacki, naukowy i społeczny, stwarzał możliwość do propagowania poglądów ideowych i politycznych przez skupiających się wokół niego uczestników powstania styczniowego⁴¹.

W przekonaniu przedstawicieli lwowskiej inteligencji o powstańczym rodowodzie prasa lwowska miała pełnić funkcję swego rodzaju forum dla kształtowania patriotycznych postaw społecznych, propagowania tradycji powstańczej oraz działań na rzecz niepodległości i sprawy narodowej. Choć jeszcze w końcu lat 70. XIX stulecia nadal aktualny był w tym środowisku postulat „o potrzebie założenia niepodległego pisma polskiego zagranicą”⁴². Na ten temat wypowiadali się zarówno na łamach prasy, jak również w prywatnej korespondencji. Pozytywnej oceny w tym kontekście doczekała się „Gazeta Narodowa” z uwagi na zaangażowanie Gillera, Romanowicza i Dobrzańskiego⁴³. Podobnie rzecz się miała z „Ruchem Literackim”, który m.in. za sprawą Tadeusza Żulińskiego zdecydowanie wpływał na ożywienie polskiego życia narodowego w Galicji⁴⁴. Zdaniem Gillera, patriotyczny profil pism krajowych, w tym przede wszystkim lwowskich, przyczynić się miał do propagowania „żywności naszego narodu”⁴⁵. Na znaczenie publicystycznej aktywności lwowskiej inteligencji o powstańczym rodowodzie, jako pewnego rodzaju misji wobec społeczeństwa, zwracała uwagę lwowska „Gazeta Wieczorna”, przy okazji wspomnienia pośmiertnego o Romanowiczu:

[...] z końcem listopada 1865, stanął w szeregach publicystów, jako jeden z najświetniejszych i szermierzyl piórem, bo tego sprawa publiczna, odrodzenie Ojczyzny wymagało⁴⁶.

Tylko tych kilka zarysowanych przykładów wyraźnie świadczy, w jakim stopniu lwowska inteligencja o powstańczym rodowodzie wpływała na kształt ideowy ówczesnych gazet codziennych i tygodników. To dzięki znaczącemu udziałowi uczestników powstania styczniowego lwowska prasa stawała się miejscem, w którym formułowano i propagowano postawy patriotyczne, w tym niejednokrotnie oceny i sądy na temat powstania styczniowego. Przyjmując wspomniane funkcje prasa lwowska w pewnym stopniu wypełniała rolę szczególnego rodzaju ośrodka nie tylko myśli politycznej, ale również historycznej.

Przedstawiciele lwowskiej inteligencji o powstańczym rodowodzie sięgając po pióro rozwijali lwowską publicystykę polityczną i historyczną, spisywali wspomnienia i pamiętniki z okresu powstania styczniowego, z zesłania i emigracji,

⁴¹ Szerzej zob.: L. Michalska-Bracha, *Między pamięcią a historiografią...*, rozdział I.

⁴² Biblioteka Narodowa [dalej: BN], rkps, sygn. III 7020: list Z. Gawareckiego do A. Gillera (9 II 1878), k. 9.

⁴³ BPP, PJG, akc. 2415: list M. Gralewskiego (28 II 1876).

⁴⁴ BN, rkps, sygn. III 7020: list Z. Gawareckiego do A. Gillera (9 III 1878), k. 11.

⁴⁵ BNSL, zesp. 9, sygn. 137: list A. Gillera (14 IX 1885).

⁴⁶ BOssol., rkps 12186/III, k. 175; „Gazeta Wieczorna”, 6 VI 1912, s. 1.

tworząc tym samym cenne spuścizny źródłowe (m.in. Janowski, Szwarce, Romanowicz, Dybowski, Stella-Sawicki)⁴⁷. Pozostawiali w swoim dorobku prace historyczne o powstaniu styczniowym, jak przykładowo Giller czy Stella-Sawicki⁴⁸. Wreszcie też podejmowali próby różnych innych form twórczości, tak jak Mateusz Gralewski, który realizując swoją pasję wydawał drukiem na łamach „Zbioru Wiadomości do antropologii krajowej” (Kraków 1889) zapiski etnograficzne z podróży po Galicji i Królestwie Polskim⁴⁹.

W środowisku dziewiętnastowiecznej lwowskiej inteligencji rolę szczególną pełniły spotkania towarzyskie w prywatnych salonach, co było typowym stylem życia dla wykształconych elit społecznych również w pozostałych zaborach. We Lwowie w pierwszym rządzie taką rolę życia towarzyskiego, literackiego i kulturalnego pełniły salony Wildów i Rutowskich⁵⁰. Jeśli chodzi natomiast o salony inteligencji lwowskiej o powstańczym rodowodzie, funkcja ta przypadła w udziale Żulińskim, Romanowiczowi, Paulinie i Józefowi Kajetanowi Janowskiemu. Stały się one miejscem spotkań lwowskich publicystów, literatów, ale przede wszystkim uczestników powstania styczniowego⁵¹. Warto podkreślić, że zarówno Janowski, jak i Romanowicz, należeli do twórców Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Uczestników Polskiego Powstania 1863/1864 we Lwowie (TWPUPP) i przez wiele lat byli we władzach towarzystwa. Janowscy tradycję organizowania w swoim domu spotkań towarzyskich przenieśli do Lwowa jeszcze z emigracji, ze swojego paryskiego mieszkania, gdzie m.in. bywał Mateusz Gralewski⁵². Do popularnych należał we Lwowie również salon Żulińskich, do którego przyciągał z pewnością Tadeusz, jako uznany i powszechnie szanowany lekarz oraz społecznik⁵³.

Zaprezentowane dotychczas przykłady biograficznych losów lwowian, mimo że mają charakter wybiórczy, to niemniej pozwalają na szerszy komentarz doty-

⁴⁷ L. Michalska-Bracha, *Między pamięcią a historiografią...*, passim.

⁴⁸ A. Giller, *Ogólna charakterystyka powstania w 1863 r. Wydanie pośmiertne w 25-tą rocznicę powstania*, Lwów 1888; J. Stella-Sawicki, *Dyplomacja europejska w sprawie polskiej podczas wypadków od 1861 do 1864 roku*, [w:] *Wydawnictwo materiałów do historii powstania 1863–1864*, t. 5, Lwów 1894; idem, *Galicja w powstaniu styczniowym*, Lwów 1909; idem, *Krótki rys rozwoju organizacji powstańczej w l. 1863–64 w Galicji Wschodniej*, [w:] *Wydawnictwo materiałów do historii powstania 1863–1864*, t. 3, Lwów 1890.

⁴⁹ J. Reychman i M. Tyrowicz, *Gralewski Mateusz*, [w:] PSB, t. 8, Wrocław–Kraków–Warszawa 1959–1960, s. 541; J. Szczepański, *Weterani powstań narodowych w Zakładzie św. Kazimierza w Paryżu*, Warszawa 2011, s. 98–99.

⁵⁰ M. Micińska, *Inteligencja na rozdrożach...*, s. 46.

⁵¹ H. Florkowska-Frančić, *Bracia Żulińscy-powstańcze losy...*, s. 238–240.

⁵² BNSL, zesp. 5, sygn. 8051/II, k. 570–573; BOssol., rkps, sygn. 8049/I, k. 206–207.

⁵³ BPP, PJG, akc. 2411: list M. Gralewskiego (1 III 1885); A. G. [A. Giller], *Dr Tadeusz Żuliński. Wspomnienie jego żywota. – Opis pogrzebu i żałobnego nabożeństwa*, Lwów 1885, s. VIII, (odbitka z „Gazety Narodowej”); idem, *Dr Tadeusz Żuliński. Wspomnienie pośmiertne*, Lwów 1885 (odbitka z „Przewodnika Gimnastycznego”), nlb.

czący kształtującego się wówczas wizerunku lwowskiego inteligenta o powstańczym rodowodzie. Wspomnienia pośmiertne, jakie ukazywały się na łamach lwowskiej prasy po śmierci m.in. Longchamps, Romanowicza, Stelli-Sawickiego, Żulińskiego oraz Janowskiego, dowodzą w jakim stopniu ich biografie współtworzyły wizerunek inteligenta nacechowany zespołem wartości o romantycznym rodowodzie⁵⁴. W konsekwencji, wpisywały się w określony stereotyp inteligenta-społecznika, przedstawiciela warstwy posiadającej rolę przywódczą w społeczeństwie, na której ciąży obowiązek przejmowania odpowiedzialności za losy narodu, za jego przetrwanie w warunkach braku niepodległości, ale także cechuje gotowość do poświęcenia mienia i życia na ołtarzu ojczyzny⁵⁵.

BIBLIOGRAFIA

Źródła:

Biblioteka Narodowa w Warszawie
rkps, sygn. III 7020.

Biblioteka Naukowa im. Wasyła Stefanyka we Lwowie
zesp. 118, t. 59.

Biblioteka Polska w Paryżu
Papiery Józefa Gałęzowskiego: akc. 2446.

Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu
Rkps, sygn. 7244/II, Materiały Bronisława Szwarce ze zbioru Bolesława i Marii Wysłouchów: B. Szwarce, Pamiątki 1834–1903.

A.G. [A. Giller], *Dr Tadeusz Żuliński. Wspomnienie jego żywota. Opis pogrzebu i żałobnego nabożeństwa*, Lwów 1885, s. VIII, (odbitka z „Gazety Narodowej”).

A.G. [A. Giller], *Dr Tadeusz Żuliński. Wspomnienie pośmiertne*, Lwów 1885 (odbitka z „Przewodnika Gimnastycznego”).

Dybowski B., *Pamiętnik dra Benedykta Dybowskiego od roku 1862 zacząwszy do roku 1873*, Lwów 1930.

Giller A., *Historia powstania narodu polskiego w 1861–1864 r.*, t. 1–4, Paryż 1867–1868, 1870–1871.

Giller A., *Ogólna charakterystyka powstania w 1863 r. Wydanie pośmiertne w 25-tą rocznicę powstania*, Lwów 1888.

Janowski J.K., *Pamiętniki o powstaniu styczniowym, t. I (styczeń – maj 1863 r.)*, Lwów 1923.

Przed powstaniem styczniowym. Rozprawa w Kole literacko-artystycznym we Lwowie nad książką Historia dwóch lat 1861–1862 przez Z.L.S., Lwów 1894.

Romanowiczówna Z., *Dziennik lwowski 1842–1930*, t. 1: 1842–1887, Warszawa 2005.

Romanowiczówna Z., *Tadeusz Romanowicz. Listy i wspomnienia*, Lwów 1934.

⁵⁴ „Kurier Lwowski”, nr 24, 24 I 1888, s. 4; „Tygodnik Ilustrowany”, nr 36, 9 IX 1911, s. 711.

⁵⁵ M. Micińska, *Inteligencja na rozdrożach...*, 112–113; R. Czepulis-Rastenis, *Wzór osobowy inteligenta polskiego w świetle wspomnień pośmiertnych (1863–1872)*, [w:] *Inteligencja polska pod zaborami*. Studia pod red. R. Czepulis-Rastenis, Warszawa 1978, s. 159–178.

- Stella-Sawicki J., *Dyplomacja europejska w sprawie polskiej podczas wypadków od 1861 do 1864 roku*, [w:] *Wydawnictwo materiałów do historii powstania 1863–1864*, t. 5, Lwów 1894.
- Stella-Sawicki J., *Galicja w powstaniu styczniowym*, Lwów 1909.
- Stella-Sawicki J., *Krótki rys rozwoju organizacji powstańczej w l. 1863–64 w Galicji Wschodniej*, [w:] *Wydawnictwo materiałów do historii powstania 1863–1864*, t. 3, Lwów 1890.
- Stronnictwo krakowskie o powstaniu styczniowym, o styczniowym powstaniu 1863 r. Rozprawa w Kole literackim we Lwowie o książce p. Stanisława Koźmiana pt. „Rzecz o 1863 r.”*, Lwów 1895.

Prasa:

- „Gazeta Wieczorna”, 6 VI 1912.
- „Kurier Lwowski”, nr 24, 24 I 1888.
- „Tygodnik Ilustrowany” nr 36, 9 IX 1911.

Opracowania:

- Brzęk G., *Benedykt Dybowski. Życie i dzieło*, Warszawa–Wrocław 1994.
- Bujak J., *Lwowski „Ruch Literacki” (1874–1878) a krakowskie stańczykostwo*, [w:] *Kraków–Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki*, t. 9, cz. 2, Kraków 2009.
- Bykowski L., *Dybowski Benedykt*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 6, Kraków 1948.
- Caban W., Michalska-Bracha L., *Agaton Giller (1831–1887). Członek Rządu Narodowego pierwszym historykiem powstania styczniowego*, [w:] *„Znak i karabin do ręki bierzem”. Powstanie styczniowe i Rząd Narodowy 1863–1864*, Wrocław 2014.
- Czepulis-Rastenis R., *Wzór osobowy inteligenta polskiego w świetle wspomnień pośmiertnych (1863–1872)*, [w:] *Inteligencja polska pod zaborami*. Studia pod red. R. Czepulis-Rastenis, Warszawa 1978.
- Domańska-Nogajczyk M., *Jan Stella-Sawicki w środowisku zawodowym Lwowa*, [w:] *Znani i nieznanymi dziełnictwostowiecznego Lwowa. Studia i materiały*, t. 2, pod red. L. Michalskiej-Brachy i M. Przeniosło, Kielce 2009.
- Dybiec J., *Mecenat naukowy i oświatowy w Galicji 1860–1918*, Kraków 1993.
- Dybiec J., *Nie tylko szablą. Nauka i kultura polska w walce o utrzymanie tożsamości narodowej 1795–1918*, Kraków 2004.
- Florkowska-Frančić H., *Bracia Żulińscy – powstańcze losy, doświadczenia, tradycje*, pod red. W. Śladkowskiego, [w:] *Powstanie styczniowe – sprawy, regiony, ludzie*, Lublin 1993.
- Florkowska-Frančić H., *Emigracyjna działalność Agatona Gillera po powstaniu styczniowym*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1985.
- Jakubowska U., *Lwów na przełomie XIX i XX wieku*, Warszawa 1991.
- Janowski M., *Inteligencja wobec wyzwań nowoczesności. Dylematy ideowe demokracji liberalnej w Galicji w latach 1889–1914*, Warszawa 1996.
- Jarowiecki J., *Prasa lwowska w latach 1864–1918. Bibliografia*, Kraków 2002.
- Julkowska V., *Ksawery Liske (1838–1891)*, [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, pod red. J. Maternickiego, przy współpracy L. Zaskilniaka, Rzeszów 2007.
- Kamińska-Kwak J., *Inteligencja województwa lwowskiego w okresie międzywojennym*, Rzeszów 2005.
- Kieniewicz S., *Giller Agaton*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 7, Kraków 1948–1958.
- Kieniewicz S., *Romanowicz Tadeusz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 31, Wrocław–Warszawa–Kraków 1988–1989.
- Kieniewicz S., Domańska-Nogajczyk M., *Stella-Sawicki Jan*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 43, Warszawa–Kraków 2005.
- Michalska-Bracha L., *Emigracyjny okres w życiu Józefa Kajetana Janowskiego*, [w:] *Emigracja postyczniowa 1863 roku*, red. E. Niebelski, Lublin 2010.

- Michalska-Bracha L., *Lwowskie inicjatywy dobroczynne na rzecz „ubogich a zasłużonych” po powstaniu styczniowym*, [w:] *Dobroczynność i pomoc społeczna na ziemiach polskich w XIX, XX i na początku XXI wieku*, pod red. M. Przeniosły, Kielce 2008.
- Michalska-Bracha L., *Między pamięcią a historiografią. Lwowskie debaty o powstaniu styczniowym (1864–1939)*, Kielce 2011.
- Michalska-Bracha L., *Powstanie i pierwszy okres działalności lwowskiej Komisji Wykonawczej „Towarzystwa opieki weteranów żołnierzy polskich z roku 1831”*, [w:] *Znani i nieznanzi dziewiętnastowiecznego Lwowa. Studia i materiały*, t. 4, red. L. Michalska-Bracha, M. Przeniosło, Kielce 2014.
- Michalska-Bracha L., *Powstanie styczniowe w pamięci zbiorowej społeczeństwa polskiego w kresie zaborów*, Kielce 2003.
- Michalska-Bracha L., *Uczestnicy powstania styczniowego w życiu społeczno-politycznym Galicji w dobie autonomicznej. Aspekty źródłowe badań i ich perspektywy*, [w:] *Galicja 1772–1918. Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań*, t. 1, red. A. Kawalec, W. Wierzbieniec, L. Zaskilniak, wstęp J. Maternicki, Rzeszów 2011.
- Micińska M., *Inteligencja na rozdrożach 1864–1918*, Warszawa 2008.
- Micińska M., *Z obowiązku narodowej wspólnoty. Organizowanie pomocy dla zesłańców postyczniowych z terenu Monarchii Habsburskiej*, [w:] *Zesłańcy postyczniowi w Imperium Rosyjskim. Studia dedykowane Profesor Wiktorii Śliwowskiej*, red. E. Niebelski, Lublin–Warszawa 2008.
- Morozowa O., *Bronisław Szwarce*, przekład W. R. Śliwowsy, Wrocław–Warszawa–Kraków 1982.
- Politechnika Lwowska 1844–1945*, Wrocław 1993.
- Raczkowska K., *Koło Literacko-Artystyczne we Lwowie*, [w:] *Słownik polskich towarzystw naukowych*, t. 2, cz. 2, Warszawa 1994.
- Ramotowska F., *Skotnicki Antoni*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 38, Warszawa–Kraków 1997.
- Redzik A., *Longchamps de Bérier – zarys dziejów rodu*, [w:] *Lwów. Miasto – społeczeństwo – kultura*, t. 5: *Ludzie Lwowa*, pod red. K. Karolczaka, Kraków 2005.
- Reychman J., Tyrowicz M., *Gralewski Mateusz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 8, Wrocław–Kraków–Warszawa 1959–1960.
- Romek Z., *Ludwik Kubala (1838–1918)*, [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, pod red. J. Maternickiego, przy współpracy L. Zaskilniaka, Rzeszów 2007.
- Sroka Ł.T., *Rada Miejska we Lwowie w okresie autonomii galicyjskiej 1870–1914. Studium o elicie władzy*, Kraków 2012.
- Sroka S., *Syroczyński Leon*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 46, Warszawa–Kraków 2009.
- Szczański J., *Weterani powstań narodowych w Zakładzie św. Kazimierza w Paryżu*, Warszawa 2011.
- Śladkowski W., *Nad Sekwaną dla Polski. Rzecz o paryskich batiniolczykach*, [w:] *Emigracja postyczniowa 1863 roku*, red. E. Niebelski, Lublin 2010.
- Zdrada J., *Podlewski Walerian*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 27, Wrocław–Warszawa–Kraków 1983.
- Zygmuntowicz Z., *Agaton Giller w świetle akt państw zaborczych w 50 rocznicę śmierci*, Lwów 1937.

Lidia Michalska-Bracha

**FROM THE JANUARY UPRISING TO THE INDEPENDENCE
ABOUT THE LVIV'S INTELLIGENTSIA WITH AN INSURGENT
BIOGRAPHY IN THE BACKGROUND**

The main research problem undertaken in the paper is the characteristics of the intelligentsia of Lviv, co-created in the years 1864–1918 by successive generations of participants of national uprisings, including primarily veterans of the January Uprising, exiles and emigrants. Committed in a significant way in the political life at the time, in the activities of social organizations

and associations as well as local government bodies, they co-created the social and political face of Galicia in the autonomous era. They played a significant role in formulating ideological programs of political circles and influenced the shape of the main press centers (“Gazeta Narodowa”, “Ruch Literacki”, “Kurier Lwowski”, “Dziennik Literacki”, “Słowo Polskie”). Finally, they were also involved in the scientific and cultural life of Lviv. These issues will be discussed in the broader context of collective fates and individual biographies of representatives of the Lviv intelligentsia about the insurgent pedigree, well-known and completely forgotten figures. The main theses of the paper were formulated on the basis of manuscript collections of Lviv archives and libraries.

Keywords: intelligentsia, Lviv, the XIXth century, social and political activity.